

Силабус освітнього компонента

Програма навчальної дисципліни

МІСЬКІ ДОСЛІДЖЕННЯ: ТЕОРІЯ І ПРАКТИКА

Шифр та назва спеціальності
054 – Соціологія

Інститут
ННІ Соціально-гуманітарних технологій

Освітня програма
Соціологія управління

Кафедра
Соціології і публічного управління (305)

Рівень освіти
Бакалавр

Тип дисципліни
Спеціальна (фахова), Вибіркова

Семестр
4,

Мова викладання
Українська

Викладачі, розробники

Козлова Олена Аркадіївна

Olena.kozlova@khnpi.edu.ua

Старша викладачка кафедри соціології і публічного управління

Авторка понад 50 наукових і навчально-методичних публікацій. Провідна лекторка з курсів: «Вступ до спеціальності», «Соціологія маркетингу», «Соціологія реклами», «Соціологія професій», «Соціологія міських досліджень», "Соціологія віку", «Соціальна психологія»

[Детальніше про викладача на сайті кафедри](http://web.kpi.kharkov.ua/sp/profesors-ko-vikladats-kij-sklad/)

<http://web.kpi.kharkov.ua/sp/profesors-ko-vikladats-kij-sklad/>

Загальна інформація

Анотація

Курс охоплює різноманітні аспекти та напрямки досліджень феномену міста у соціології. Під час його вивчення студенти дізнаються про теоретичні та методологічні засади, концептуальний апарат соціології міста та урбаністики. Також у студентів буде можливість ознайомитись із специфікою, методологією та методами дослідження міських проблем у соціології.

Мета та цілі дисципліни

Ознайомлення студентів з теоретичними та методичними підходами до дослідження проблематики міста як складного та багатоаспектного феномену, форми спільноти та типу соціальності, сутнісною рисою якого є інтеграція різноманітних видів життєдіяльності в єдину систему з власним механізмом підтримання та відтворення стабільності й порядку; вивчення теоретичних та методологічних засад, концептуального апарату соціології міста та її місця в системі соціологічного знання; аналіз сучасних соціальних проблем українського суспільства, пов'язаних із міським середовищем; розглянути основні методи та напрямки досліджень міста в класичній та сучасній соціології.

Формат занять

Лекції, практичні заняття, консультації. Підсумковий контроль - залік.

Компетентності

- СК01. Здатність оперувати базовим категоріально-понятійним апаратом соціології.
СК02. Здатність до опанування та використання основних класичних та сучасних соціологічних теорій.
СК03. Здатність аналізувати соціальні зміни, що відбуваються в Україні та світі в цілому.

Результати навчання

- РН01. Використовувати понятійний апарат соціології в освітній, дослідницькій та інших сферах професійної діяльності.
РН02. Розуміти історію розвитку соціології, її сучасні концепції та теорії, основні проблеми.
РН03. Застосовувати положення соціологічних теорій та концепцій до дослідження соціальних змін в Україні та світі.
РН08. Обґрунтовувати власну позицію, робити та аргументувати самостійні висновки за результатами досліджень і аналізу професійної літератури.

Обсяг дисципліни

Загальний обсяг дисципліни 90 год. (3 кредитів ECTS): лекції –16 год., практичні заняття –16 год., самостійна робота –58 год.

Передумови вивчення дисципліни (пререквізити)

Для успішного проходження курсу необхідно мати знання та практичні навички наступних дисциплін: "Загальна соціологія", «Історія соціології», "Соціологія особистості та девіантної поведінки", "Соціологія культури",

Особливості дисципліни, методи та технології навчання

Під час проведення лекційних занять з навчальної дисципліни «Міські дослідження: теорія та практика» передбачено застосування таких методів навчання: пояснювально-ілюстративний метод (демонстрація на екрані слайдів презентацій, відео роликів, візуалізації навчального матеріалу); метод проблемного викладення (перед викладанням лекційного питання ставиться запитання, формулюється проблема, що дозволяє студентам висловити власну думку з цього питання, а потім, надаються різні теоретичні підходи до цієї проблеми).

Під час проведення семінарських занять застосовується: навчальні дискусії (передбачають обмін думками і поглядами студентів з приводу певної теми, які виробляють вміння формулювати думки й висловлювати їх); робота в малих групах (створюють можливості для участі кожного студента в роботі за темою заняття, забезпечують формування особистісних якостей та досвіду соціального спілкування); кейс-стаді (метод аналізу конкретних ситуацій) (дає змогу наблизити процес навчання до реальної практичної діяльності і передбачає розгляд міжособистісних, групових, управлінських та інших проблемних ситуацій).

Програма навчальної дисципліни

Теми лекційних занять

Тема 1. Соціологія міста як галузева дисципліна. Місто в історії людського суспільства та культурі.

Мета, завдання й структура курсу. Соціологія міста як прикладна наука й галузева соціологічна дисципліна. Предмет соціології міста. Соціологія міста, загальна соціологія й суміжні дисципліни. Місто в історії людського суспільства. Феномен міста як соціологічна проблема. Поняття міста. Причини виникнення та чинники розвитку міста.

Чинники впливу на процеси формування міста. Європейське та азійське місто: концептуальні відмінності.

Взаємна пов'язаність понять «місто», «культура» та «цивілізація». Міська типологія: Класичний античний поліс, середньовічне місто. Сучасні міста та їх роль у житті сучасної людини.

Підґрунтя для формування міської культури. Поширення «Магдебурзького права» на Україну та його значення для розвитку міст. Українське місто від Магдебурзького права до сучасності.

Поєднання у місті елементів ринку та громадянського суспільства. Специфіка розвитку старопромислових міст України. Особливість процесів утворення українських міст.

Тема 2. Основні соціологічні теорії міста.

Міська проблематика у роботах класиків соціологічної науки. Економічна парадигма дослідження міста: К. Маркс, Ф. Енгельс, Е. Дюркгейм. Соціокультурна парадигма дослідження міста: Ф. Тьоніс, Г. Зіммель, М. Вебер.

Соціографічні дослідження як окремий різновид досліджень міста. Основні методологічні принципи соціології міста. Теоретичні позиції та їх відмінності для різних наукових парадигм у соціології.

Наукові здобутки представників Чикагської школи соціології міста. Основні переваги і недоліки соціоекологічного підходу Р. Парка.

Сучасні соціологічні концепції міста: неомарксистський та неовеберіанські підходи. Процеси вторинного обігу капіталу у містах. Соціопросторова перспектива у дослідженні міської проблематики.

Тема 3. Методичні особливості дослідження міської проблематики в соціологічній науці.

Традиційні методи та їх модифікації з урахуванням специфіки міської проблематики. Специфіка опитувань та проведення інтерв'ю в процесі вивчення міських проблем. Спостереження.

Проективні методики вивчення основних питань життєдіяльності міста та можливості їх використання у вивченні міського простору. Метод незакінчених речень з метою вивчення образу міста. Методики з використанням малюнків. Переваги та вади методик з використанням малюнків при їх застосуванні щодо вивчення міського простору. Специфіка постановки питань які дозволяють розкрити статус індивіда у міському просторі.

Візуальні стратегії у соціологічному дослідженні міста як візуалізація основного змісту питань що досліджуються соціологом.

Використання вторинних даних: статистичних та результатів соціологічних досліджень.

Тема 4. Територіальний та просторовий виміри міста.

Поняття міського простору та соціального простору міста. Відмінність території та простору міста. Просторові координати життєвого простору сучасного міста.

Основні моделі зонування міського простору. Специфіка зонування міського простору в країнах західної Європи. Переваги та недоліки класичних моделей структурування міського простору: моделі концентричних кіл, секторальної моделі, багатоядерної моделі.

Зміни відбуваються в містах в умовах поширення глобалізаційних процесів. Специфіка процесів структурування радянських і пострадянських міст та характерні тенденції структурування. Особливості зонування простору міст в Україні: радянський спадок та пострадянські реалії.

Тема 5 . Міська нерівність та сегрегація.

Історичні моделі розселення населення міст. Основні підходи до вивчення явищ нерівності та сегрегації. Поняття «сегрегації». Типові причини сегрегації.

Соціальні групи містян, як наслідок процесів впровадження соціальної нерівності. Міщани, інтелігенція та робітники. Майнове та статусне структурування міста. Вісь «Центр-Периферія». Види житлової нерухомості – «де люкс», «преміум», «бізнес», «економ», «соціальне». Майнове та статусне структурування населення міст.

Етнічно-релігійна сегрегація у містах. Специфічність проявів міської сегрегації. Гетто як крайній вияв етно-релігійної сегрегації міста. Небажані сусіди.

Гендерні та міграційні чинники впливу на процеси структурування міського простору. Причини міграцій селян до міст. Впливи держави на перебіг процесів міського структурування.

Тема 6. Девіантогенність міського простору.

Основні підходи до вивчення девіантних проявів у міському середовищі. Причини відходу досліджень девіантної поведінки у містах від морально-етичної проблематики. Основні риси дискурсу з приводу девіантної поведінки: публічність, науковість, експертизація.

Концептуалізація поняття «маргінальність».

Теоретичні інтерпретації девіантогенних аспектів організації міського простору. Теорія соціальної дезорганізації, субкультурна теорія та теорія конфлікту. Субкультура бідності. Субкультура насильства. Роль молодіжних субкультур у девіантогенності міського простору. Соціальна технологія паноптикуму І. Бентама. Її подібність та відмінність від соціальної технології «комунальна квартира».

Специфіка американського підходу до просторового розподілу девіантної поведінки у міському просторі. Специфіка вітчизняної дослідницької моделі до просторового розподілу девіантної поведінки у міському просторі.

Вплив міського простору на визначення ідентичності населення. Статистика діяльності правоохоронних органів. Білокомірцева злочинність.

Тема 7. Соціокультурні зміни та місто. Соціокультурне конструювання міста: місто як соціальний текст.

Пам'ятники та топоніми як об'єкт вивчення соціокультурних змін у місті. Соціальні, політичні та економічні причини та наслідки процесу декомунізації в Україні. Соціокультурні зміни як значні зрушення, що відбуваються у системі соціальних відносин та соціальній структурі, цінностях та нормах, практиках суспільства, в уявленнях людей та значеннях, які вони надають світові. Особливе значення пам'ятників, їх встановлення чи знесення в контексті соціально-політичних та соціокультурних змін у суспільстві.

Вивчення соціокультурних змін у місті: теоретичні підстави. Логіка соціокультурного підходу, який базується на розумінні того, що культура неможлива без людини й суспільства та навпаки: суспільство завжди відтворює певний культурний зразок. Концепція культурної соціології Дж. Александера, культурної критики Ф. Джеймсона, концепції соціального капіталу та економіки знання П. Бурдьє, інформаційної епохи М. Кастельса, суспільства ризику У. Бека, рефлексивного характеру соціальної дії Е. Гідденса, соціокультурного простору П. Штомпки.

Специфіка соціокультурного підходу у дослідженні змін символічного простору міст України (зокрема м. Харкова). Схема аналізу ситуації змін у візуальному просторі міста.

Символічне маркування міського простору – як основа його соціального тексту. Конструювання образу міста шляхом продукування текстів про місто.

Місто як невербальна система комунікації. «Писання» міста: символічне маркування міського простору, проектування «ідентичностей» на місто.

Пам'ятники, меморіальні таблички й назви вулиць як матеріальним втіленням політики пам'яті, вираженої в просторі.

Основні рівні дослідження міста як соціального тексту. Аналіз ситуацій змін у візуальному та символічному. Символічний маркер міського простору. Можливі стратегії опору процесам символічного маркування міського простору.

Зміст поняття «соціокультурні зміни». Основні рівні значень символічних маркерів міського простору.

Тема 8. Тенденції та проблеми розвитку міста під впливом глобалізаційних процесів.

Основні тенденції розвитку міст в умовах глобалізації. Характерні ознаки глобалізації (постіндустріальне та інформаційне суспільства). Можливі позитивні або негативні наслідки глобалізації.

Основні ознаки глобального міста. Моделі постіндустріальної міської системи. Моделі поведінки (на прикладі середнього класу) в глобальних містах. Типи передмість, що з'являються під впливом процесів субурбанізації. Відмінність між моноцентричним та поліцентричним типом метрополій. Об'єктивні переваги та недоліки мегаполісів-столиць.

Можлива типологія «інформаційного міста». Визначення «технополісу» та основні чинники та специфіку виникнення цього типу сучасного міста.

Типологія М. Кастельса, як підстава для порівняльного аналізу різновидів технополісів.

Типологія сучасних міст. «Зоополь» та його характерні ознаки. Поняття «кіборговий урбанізм» та можливі перспективи для масових проявів. «Наукоград» та його відмінності від інших типів сучасного міста.

Теми практичних занять

Тема 1. Соціологія міста як галузева дисципліна. Місто в історії людського суспільства та культурі.

Мета, завдання й структура курсу.
Соціологія міста як прикладна наука й галузева соціологічна дисципліна.
Предмет соціології міста.
Місто в історії людського суспільства.
Поняття міста. Причини виникнення та чинники розвитку міста.
Взаємна пов'язаність понять «місто», «культура» та «цивілізація».
Міська типологія: Класичний античний поліс, середньовічне місто. Сучасні міста та їх роль у житті сучасної людини.
Особливість процесів утворення українських міст.

Тема 2. Основні соціологічні теорії міста.

Міська проблематика у роботах класиків соціологічної науки.
Соціографічні дослідження як окремий різновид досліджень міста.
Наукові здобутки представників Чикагської школи соціології міста.
Сучасні соціологічні концепції міста.

Тема 3. Методичні особливості дослідження міської проблематики в соціологічній науці.

Традиційні методи та їх модифікації з урахуванням специфіки міської проблематики.
Специфіка опитувань та проведення інтерв'ю в процесі вивчення міських проблем.
Спостереження.
Проективні методики вивчення основних питань життєдіяльності міста та можливості їх використання у вивченні міського простору.
Візуальні стратегії у соціологічному дослідженні міста як візуалізація основного змісту питань що досліджуються соціологом.
Використання вторинних даних: статистичних та результатів соціологічних досліджень.

Тема 4. Територіальний та просторовий виміри міста.

Поняття міського простору та соціального простору міста.
Основні моделі зонування міського простору.
Зміни, які відбуваються в містах в умовах поширення глобалізаційних процесів.
Особливості зонування простору міст в Україні: радянський спадок та пострадянські реалії.

Тема 5 . Міська нерівність та сегрегація.

Історичні моделі розселення населення міст.
Основні підходи до вивчення явищ нерівності та сегрегації.
Поняття "сегрегації". Типові причини сегрегації.
Етнічно-релігійна сегрегація у містах.
Гендерні та міграційні чинники впливу на процеси структурування міського простору.

Тема 6. Девіантогенність міського простору.

Основні підходи до вивчення девіантних проявів у міському середовищі.
Концептуалізація поняття «маргінальність».
Теоретичні інтерпретації девіантогенних аспектів організації міського простору.
Специфіка американського підходу до просторового розподілу девіантної поведінки у міському просторі.
Специфіка вітчизняної дослідницької моделі до просторового розподілу девіантної поведінки у міському просторі.

Тема 7. Соціокультурні зміни та місто. Соціокультурне конструювання міста: місто як соціальний текст.

Пам'ятники та топоніми як об'єкт вивчення соціокультурних змін у місті.
Соціальні, політичні та економічні причини та наслідки процесу декомунізації в Україні.
Особливе значення пам'ятників, їх встановлення чи знесення в контексті соціально-політичних та соціокультурних змін у суспільстві.
Специфіка соціокультурного підходу у дослідженні змін символічного простору міст України (зокрема м. Харкова).
Основні рівні дослідження міста як соціального тексту

Основні рівні значень символічних маркерів міського простору.

Тема 8. Тенденції та проблеми розвитку міста під впливом глобалізаційних процесів.

Основні тенденції розвитку міст в умовах глобалізації.

Характерні ознаки глобалізації (постіндустріальне та інформаційне суспільства).

Можливі позитивні або негативні наслідки глобалізації.

Основні ознаки глобального міста.

Моделі постіндустріальної міської системи.

Типологія М. Кастельса, як підстава для порівняльного аналізу різновидів технополісів.

Типологія сучасних міст.

Теми лабораторних робіт

Лабораторні роботи в рамках дисципліни непередбачені.

Самостійна робота

Курс передбачає виконання індивідуальних завдань у вигляді презентацій та доповідей. Підготовка презентації – вид самостійної роботи, що виконується студентом (або 2-3 студентами) поза аудиторними годинами. Студент вільно обирає тематику тем, які пропонуються планами семінарських занять, або узгоджує з викладачем ініціативну тематику. Наступним кроком студент здійснює бібліографічний пошук, використовуючи бібліотечні фонди або Інтернет-ресурси, складає план презентації. Обсяг презентації 15-20 слайдів. Якщо презентація готується групою, то зміст розподіляється за логікою розкриття змісту теми. Оцінюються окремо кожний учасник презентації.

Література та навчальні матеріали

Основна література

1 Ключніченко Є.Є. Управління містом: Навчальний посібник. К.: КНУБА, 2003. - 260 с.

Мусієздов О. Міська ідентичність у (пост)сучасному українському суспільстві: український досвід. – Харків: ХНУ ім. В. Н. Каразіна, 2016.- 348 с.

2 Прибиткова І.М. Урбанізація в Україні на порозі XXI століття // Соціологія: теорія, методи, маркетинг. – 1999. - №3. – С. 31–40.

3 Посацький Б.С. Основи урбаністики: Навч. посібн. 2-е вид. – Львів: Видавництво Національного університету «Львівська політехніка», 2001. - 244 с.

4 Соціологія міста: навчальний посібник / [Л. В. Малес, В. В. Серета, М. О. Соболевська, Ю. Г. Сорока та ін.]; за заг. ред. О. К. Міхеєвої. – Донецьк: вид-во «Ноулідж», 2010. – 464 с.

5 Урбанізація в Україні: соціальний та управлінський аспекти [Текст] / І.М. Салій. – К.: Наук. думка, 2005. – 304 с.

Додаткова література

1 Прибиткова І.М. Еволюція міської цивілізації і післяміські форми розселення в Україні // Український соціум. – 2015. - № 1 (52) – С. 92 -104.

2 Прибиткова І.М. Зміни в поселенській структурі населення України та тенденції міграції // Українське суспільство. Двадцять років незалежності: Соціол. Моніторинг. Т.1. Аналітичні матеріали. – К., 2011. С 102 -114.

3 Шульга М.О. Соціологічні виміри столичного міста // Соціологія міста: наукові проблеми та соціальні соціології. Збірник наукових праць. – Дніпропетровськ, ДНУ, 2001. – С.29 – 39.

Система оцінювання

Критерії оцінювання успішності студента та розподіл балів

100% підсумкової оцінки складаються з результатів оцінювання у вигляді екзамену (40%) та поточного оцінювання (60%).
Екзамен: письмове завдання (2 запитання з теорії) та усна доповідь по ним.
Поточне оцінювання: 2 онлайн тести та 2 індивідуальних завдання (по 15%).

Шкала оцінювання

Сума балів	Національна оцінка	ECTS
90–100	Відмінно	A
82–89	Добре	B
75–81	Добре	C
64–74	Задовільно	D
60–63	Задовільно	E
35–59	Незадовільно (потрібне додаткове вивчення)	FX
1–34	Незадовільно (потрібне повторне вивчення)	F

Норми академічної етики і політика курсу

Студент повинен дотримуватися «Кодексу етики академічних взаємовідносин та доброчесності НТУ «ХПІ»: виявляти дисциплінованість, вихованість, доброзичливість, чесність, відповідальність. Конфліктні ситуації повинні відкрито обговорюватися в навчальних групах з викладачем, а при неможливості вирішення конфлікту – доводитися до відома співробітників дирекції інституту. Нормативно-правове забезпечення впровадження принципів академічної доброчесності НТУ «ХПІ» розміщено на сайті: <http://blogs.kpi.kharkov.ua/v2/nv/akademichna-dobrochesnist/>

Погодження

Силабус погоджено

Дата погодження, підпис

Завідувач кафедри
Володимир МОРОЗ

30.06.2023

Дата погодження, підпис

Гарант ОП
Марина БІРЮКОВА

30.06.2023